

Helvi Leiviskän Pianokonsertto d-molli op. 7

En montaa asiaa pelkää, mutta Helvin pianokonserttoa pelkään.

— Ernst Linko —

Helvi Lemmikki Leiviskä (1902–1982) syntyi Helsingissä pappisperheeseen. Hän sai perusteellisen koulutuksen Helsingin konservatoriossa (myöh. Sibelius-Akatemia) **Erkki Melartinin** ja Wienissä **Arthur Willnerin** johdolla. Kuitenkaan Leiviskä ei koskaan ansainnut elantoaan säveltämisellä, vaan hänen päätyönsä oli Sibelius-Akatemian kirjastonhoitajana 1933–1968. Leiviskä sävelsi vapaa-aikanaan ja öisin kofeiinitablettien voimalla. Hänen tuotantonsa on pääosin orkesterimusiikkia, mm. 3 sinfoniaa sekä opiskeluaikainen numeroimaton sinfonia ja *Sinfonia brevis*, orkesterisarjat sekä laajat kuoro-orkesterikantaatit. Hänen ensimmäinen laajamuotoinen teoksensa, pianokonsertto d-molli op. 7 valmistui vuosina 1931–1935 ja se ensiesitettiin Helsingissä solistinaan prof. **Ernst Linko**. Helsingin kaupunginorkesteria johti **Toivo Haapanen**. Samassa sävellyskonsertissa esitettiin myös mm. Leiviskän kolmoisfuuga orkesterille sekä orkesterilauluja.

Konsertton vastaanotto oli varsin myönteinen. Säveltäjät **Sulho Ranta** ja **Uuno Klami** arvostelivat kuitenkin sitä, että teoksen huippukohta saavutettiin jo ennen loppua. Lisäksi teosta pidettiin raskaana. Säveltäjän sukupuolta ei onnistuttu sivuuttamaan. Sulho Ranta totesi, että teos oli ”miehen puhetta” jossa ei ollut jälkeäkään ”feminiinisestä hentomielisyydestä”. Solisti Linko sanoi, että mikäli teoksen säveltäjäksi olisi nimetty vain ”H. Leiviskä”, voisi sen säveltäjäksi arvioida intomielisen nuorukaisen.

Myönteisestä vastaanotosta huolimatta teos hautautui täysin. Sen partituuri on kadonnut, ja Savon soitannollinen seura ry. pelasti teoksen jäljellä olevista orkesteristemmoista ja piano-osuudesta. Näistä on paljastunut, että ensiesitys 1935 oli jäänyt monilta osin vajaaksi, mihin viittaa myös Leiviskän ystävien kirjeenvaihto. Mm. **Ensio Kurki-Suonio** kirjoitti säveltäjälle konsertin jälkeen: ”...minusta tuntui, että Linko fuskasi siinä enemmän kuin on luvallista... Tahtoisin kuulla sen uudestaan puhtaasi soitettuna.”

Säästyneen materiaalin perusteella voidaan pitää varmana, että solisti oli todellakin oikonut Leiviskän teosta. Erityisesti konsertton kolmannessa osassa on solistin keskeiset virtuoosijaksot pyyhitty yli ja niiden kohtaan kirjoitettu ”piano tacet” — piano vaikenee — käsialalla, joka ei ole Leiviskän. Kun orkesterisoitinten stemmoihin ei ole tehty mitään poistoja, lienee kuulokuva jäänyt kovin vajaaksi keskeisissä viimeisen osan nousuissa, ja niinpä ”huippukohta on jäänyt saavuttamatta”. Vasta 6.12.2020 **Mirka Viitala** ja Radion sinfoniaorkesteri **Hannu Linnun** johdolla esittivät teokset niin lähellä alkuperäistä muotoa, kuin materiaalin pohjalta oli rekonstruoitavissa.

Leiviskän pianokonsertto on laaja, n. 45 minuutin mittainen teos, joka ei muodoltaan noudata perinteistä konserttokaavaa. Ensiosa alkaa pianon hiljaisella mutta majesteettisella teemalla, joka muodostuu teoksen päämotiiviksi. Tempo kiihtyy, ja ensiosan pääteema on pikemminkin

rytmisen kuin melodinen. Sen vastapainoksi orkesteri soittaa leveän, rauhallisen aiheen, josta tulee myöhemmin teoksen viimeisen osan fuugateema. Tätä seuraa kehittäminen, jossa tempo ja tekstuuri tihenevät jatkuvasti, kunnes piano virtuoosikuvioiden laskeutuu alkumotiivin suureen kertaukseen käyrätorvilla ja trumpetilla. Supistettu pääaiheen kertaus johtaa hiljaiseen asteikkolopukkeeseen.

Teoksen toinen osa alkaa solistin kellopelimäisellä aiheella, jota puupuhaltimet säestävät omalla vasta-aiheellaan. Vasta-aihe ottaa vallan, ja solisti ja orkesteri vuorottelevat tanssillisen melodian ympärillä. Leiviskä on siirtynyt konserton alun jyrkästä d-mollista kepeään F-duuriin. Osassa vuorottelevat tanssillinen melodia orkesterivälikkeiden kanssa. Osa puolivälissä rakenne alkaa muuttua. Kellopeliaihe palaa, mutta tanssimelodia romahtaa h-molliin, sävellajiin, joka on mahdollisimman kaukana alun F-duurista. Paljastuu, kuinka konserton toinen osa on rakennettu: pianosolistin osuus muuttuu vähitellen yhä pirstaleisemmaksi ja orkesterin koko ajan selkeämmäksi ja vahvemmaksi. Tilanne purkautuu suureen *Recitativo*-jaksoon. Pianon osuus hajoaa yksittäisiksi fragmenteiksi, musiikki tuntuu tuhoutuvan, ja orkesteri jää soittamaan hiljaisia sointuja.

Konserton viimeinen osa, *Fuga*, nousee tästä struktuurin avulla. Alttoviulut aloittavat ensiosasta polveutuva fuugateeman, joka kulkee sekä solistin että eri soitinten kautta koko ajan voimakkaampana. Tässä tapahtui vuonna 1935 ensimmäinen kriittinen poisto, kun solisti pyyhki yli virtuoosinousun. Fuuga kulminoituu koko orkesterin soittamana. Se katkeaa äkisti, ja seuraa suuri suvanto, jossa teemojen sirpaleet soivat pianon kuvioinneissa ja eri soittimilla, kunnes sooloviulu soittaa teoksen päämotiivin, nyt C-duurissa. Fuugateema palaa hetkeksi kromaattisesti muuntuneena ja nousee teoksen kulminaatioon. Tässä kohdassa on vuorossa orkesterin säestämä kadenssimainen solistin virtuoosijakso, jonka 1935 esittäjä pyyhki yli jättäen orkesterin soittamaan säestyskuvioita. Nousu päättyy *Maestoso*-jaksoon, jossa teoksen pääteema soi nyt pianon säestämänä D-duurissa viuluilla ja vaskilla *a tutta forza* — kaikin voimin.

Petteri Nieminen

Lähteet:

- Klami U 1935: Helvi Leiviskän sävellyskonsertti. Helsingin Sanomat.
- Ranta S 1935: Helvi Leiviskä. Ilta-Sanomat.
- Tarasti E 2017: ”Nouse, ole kirkas” – Helvi Leiviskän elämä ja teokset
- Helvi Leiviskän käsikirjoitukset

Muva on vuodelta 1932 eli pianokonsertin säveltämisen ajalta.